

De cumulatie van inkomens binnen huishoudens

DR. J. W. BECKER — DRS. C. J. WIEBRENS*

In het raam van het inkomensbeleid wordt veel ophef gemaakt over het samenvallen van verscheidene inkomens binnen één huishouden. Stond tot voor kort de discussie over het inkomensbeleid nog sterk in het teken van de verzelfstandiging van inkomenstrekkingen voor de fiscus en de sociale verzekeringen, nu wordt steeds meer gekeken naar het totale inkomen per huishouden. Volgens gegevens van het Sociaal en Cultureel Planbureau komt in ca. 37% van de Nederlandse huishoudens meer dan één inkomen binnen. In dit artikel worden deze huishoudens nader beschreven. Aan de orde komt onder meer uit welke bronnen het inkomen komt, welke gezinsleden een inkomen inbrengen, alsmede de samenhang van bepaalde inkomenscombinaties met een aantal sociaal-economische kenmerken van de betrokken huishoudens.

1. Inleiding

Huishoudens waar meer dan één inkomen binnenkomt, staan in de belangstelling. Doorgaans verstaat men daaronder huishoudens waarin beide partners, gehuwd of ongehuwd samenwonend, een eigen inkomen hebben. Populair gezegd gaat het om de „tweeverdieners”. Voor veel gehuwde tweeverdieners geldt vermoedelijk in de nabije toekomst een verzwaarde belastingheffing. In de sociale zekerheid spitst de discussie rond tweeverdieners zich toe op anti-cumulatiebepalingen en de afbakening van de „echte minima”. Over maatregelen ten aanzien van tweeverdieners wordt verschillend gedacht. De standpunten van de politieke partijen liggen ver uiteen, de meeste burgers staan doorgaans niet neutraal tegenover deze strijdpunten. Men is voor of tegen een aparte behandeling van tweeverdieners, zoals een enquête-uitkomst laat zien (zie tabel 1).

Tabel 1. Enige opvattingen over de inkomens van mannen en vrouwen in 1981, in procenten

a. Als man en vrouw samen werken moeten zij meer belasting gaan betalen dan nu het geval is.		b. Een sociale uitkering moet altijd lager zijn als één van de partners al een inkomen uit arbeid heeft	
— sterk eens	15,3	— sterk eens	27,8
— mee eens	27,6	— mee eens	37,6
— mee eens, noch mee oneens ..	13,3	— mee eens, noch mee oneens ..	10,6
— mee oneens	24,8	— mee oneens	13,3
— sterk mee oneens	19,0	— sterk mee oneens	10,6
	(n = 1.879)		(n = 1.900)

Bron: Sociaal Cultureel Planbureau, *Sociaal en Cultureel Rapport 1982*, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1982, blz. 280.

In dit artikel wordt, op basis van gegevens uit 1982, een beschrijving gegeven van huishoudens waar meer dan één inkomen binnenkomt. Daarbij wordt echter niet alleen gekeken naar de inkomens en inkomensbronnen van de partners, maar ook naar de inkomens van thuiswonende kinderen en inwonende volwassenen. Het begrip „meerverdiener” wordt dus zo ruim mogelijk opgevat.

De indeling van het artikel is als volgt. In paragraaf 2 wordt een overzicht van de verdeling van inkomensbronnen over huishoudens gepresenteerd. In paragraaf 3 wordt nader ingegaan op de kenmerken van huishoudens waar meer dan één inkomen binnenkomt; in paragraaf 4 wordt de positie van de personen in die huishoudens nader belicht. Een slotbeschouwing rondt het artikel af.

2. De gegevens

De discussie over meerverdieners wordt bemoeilijkt door het gebrek aan recente en duidelijk te interpreteren gegevens 2). Het Sociaal en Cultureel Planbureau beschikt over datamateriaal dat in het kader van lopend onderzoek in 1982 verzameld is. Via de z.g. Omnibusenquête van de NV v/h Nederlandse Stichting voor Statistiek zijn gegevens verzameld over de inkomensbronnen van de volwassen personen in 15.828 huishoudens. Het ging daarbij om huishoudens waarvan het hoofd 18–64 jaar was. De gegevens van de eerste vier personen van 18–64 jaar in die huishoudens werden genoteerd, te beginnen met de oudste persoon. Zodoende werden van 33.203 volwassen personen gegevens verkregen 3).

* De auteurs zijn werkzaam bij het Sociaal en Cultureel Planbureau.

1) Zie b.v. C. A. de Kam en C. J. Wiebrens, *Personele inkomensverdeling en wijzigingen in het stelsel van sociale zekerheid, Beleid en Maatschappij*, jg. 10, nr. 1/2, januari/februari 1983, blz. 6.

2) Vgl. F. G. van Herwaarden en C. A. de Kam, *Om de poen is het te doen*, Deventer, 1981.

3) De volgende definities zijn in acht genomen:

- een huishouden bestaat uit een *gezin* of een *alleenstaande*;
- een alleenstaande is elke afzonderlijke levende persoon die alleen (of als hoofdbewoner) een woning bewoont òf in een woning één of meer kamers zonder pension heeft gehuurd (de z.g. kamerbewoner) en zelf voor haar/zijn maaltijden zorgt;
- een gezin is elke zelfstandige, in *huiselijk verkeer* levende, gemeenschap van twee of meer personen die meestal gezamenlijk de maaltijd gebruiken, voor zover er geen sprake is van een „groothuishouding”;
- onder huiselijk verkeer wordt verstaan het gezamenlijk (d.w.z. met andere gezinsleden) gebruiken van minstens vier warme maaltijden per week *en* het doorbrengen van even zovele nachten thuis;
- in de regel bestaat *een gezin* uit:
 - a. een echtpaar met ongehuwde kinderen; of
 - b. een echtpaar zonder kinderen; of
 - c. er zijn ook andere vormen van samenleving die als een gezin worden beschouwd, zoals: ongehuwd, samenwonende man en vrouw (eventueel met kinderen), samenwonende broers en zusters e.d.;
- de gezinsgrootte wordt bepaald door het feit of men „vier of meer dagen per week gezamenlijk de warme maaltijd gebruikt”. Alleen *dan* telt men mee voor de gezinsgrootte. Dit geldt ook voor dienstplichtige kinderen;
- huisvrouw is degene die verantwoordelijk is voor de werkzaamheden in het huishouden. In deze betekenis kan een „huisvrouw” dus zowel een vrouw als een man zijn;
- hoofdkostwinner is hij of zij die aan het inkomen van de huishouding de grootste bijdrage levert.

De gegevens hadden betrekking op de bron van inkomen, waarbij een onderscheid werd gemaakt naar inkomen uit arbeid, werkloosheidsuitkeringen, arbeidsongeschiktheidsuitkeringen en overige uitkeringen (VUT, AWW enz.). Andere gegevens waren de duur van de werkloosheid (korter of langer dan drie maanden), de mate van arbeidsongeschiktheid, het gezinsinkomen in klassen, regio en enige gegevens over de hoofdkostwinner, zoals opleiding en leeftijd. Het verslag van de dataverzameling zal na 1 september 1983 voor belangstellenden beschikbaar zijn.

De gegevens vertonen gebreken; zo blijven de inkomensbronnen van 16- en 17-jarigen buiten beeld, ook ontbreken de pensioenen van bejaarden. Daarnaast zijn werklozen en arbeidsongeschikten ondervertegenwoordigd, hetgeen in enquêtes meer voorkomt (zie appendix). De gegevens hebben ook sterke eigenschappen. Zij hebben niet alleen betrekking op de hoofdkostwinner en zijn of haar partner, maar ook op andere gezinsleden als kinderen, inwonende ouders enz. Het is dus mogelijk om te bepalen hoeveel personen en welke personen tot het huishoudinkomen bijdragen. Vooropgesteld wordt daarbij uiteraard dat een „pooling” van inkomens plaatsvindt van alle leden van het huishouden, dus met inbegrip van thuiswonende, verdienende kinderen. Deze veronderstelling strookt niet met het tot voor kort gevoerde inkomens- en subsidiebeleid, dat uitgang van verzelfstandiging van jongeren. De recente maatregel ten aanzien van de RWW en WWV voor jongeren en de bijstelling van het huursubsidiesysteem lijken een ombuiging in dat beleid te markeren 4).

Tabel 2 geeft een overzicht van de aantallen inkomensbronnen per huishouden in 1982. De meeste huishoudens zijn (nog) afhankelijk van één inkomensbron, bijna een derde van alle huishoudens telt twee of meer inkomensbronnen. Wanneer wordt gekeken naar de huishoudens met twee of meer volwassenen, blijkt dat 37% van die huishoudens twee of meer inkomensbronnen tot zijn beschikking heeft.

Tabel 2. Aantal inkomensbronnen per huishouden, in procenten, 1982

	Alle huishoudens	Alleenstaanden	Huishoudens bestaande uit twee of meer volwassenen
Geen	3,0	11,4	1,4
Eén	65,7	88,6	61,4
Twee	26,1		31,1
Drie	4,7		5,6
Vier of meer	0,4		0,5
	100 (n = 15.828)	100 (n = 2.544)	100 (n = 13.284)

Bron: SCP.

De categorie „geen inkomensbron” behoeft wellicht enige toelichting. Het gaat hier om een heterogene verzameling huishoudens, die als inkomen studietoelagen, alimentaties, opbrengsten van vermogen, schenkingen enz. hebben opgegeven. Het zijn vooral alleenstaanden die tot deze categorie behoren; in ruim 60% van de gevallen gaat het om studenten.

Tabel 3 geeft een overzicht van de aard van de inkomensbron-

Tabel 3. De aard van de inkomensbronnen in Nederlandse huishoudens, in procenten, 1982

Geen	3,0	3,0
Eén arbeidsinkomen	52,4	77,6
Twee arbeidsinkomens	21,7	
Drie of meer arbeidsinkomens	3,5	
Eén werkloosheidsuitkering	3,2	13,9
Twee werkloosheidsuitkeringen	0,2	
Eén arbeidsongeschiktheidsuitkering	5,1	5,5
Twee arbeidsongeschiktheidsuitkeringen	0,2	
Arbeitsongeschiktheidsuitkeringen en werkloosheidsuitkeringen	0,2	
Overige uitkeringen (VUT, ABW enz.)	5,0	
Uitkeringen en arbeidsinkomen	5,5	5,5
	100 (n = 15.828)	100 (n = 15.828)

Bron: SCP.

nen. Voor de meeste huishoudens is en blijft arbeid de belangrijkste bron van inkomen. Bijna 14% van de huishoudens zijn echter, anno 1982, geheel afhankelijk van een uitkering. Uit de verdeling van uitkeringen in totaal blijkt dat één op de vijf huishoudens met een niet-bejaard hoofd een inkomen uit hoofde van de sociale zekerheid ontvangt.

3. De huishoudens

In ruim een derde van de huishoudens waar twee of meer volwassenen aanwezig zijn, is sprake van meer dan één inkomen. In de meeste gevallen gaat het om twee inkomens per huishouden, waarbij de combinatie van twee inkomens uit arbeid het meest voorkomt. In 81% van de huishoudens van „meerverdieners” is sprake van een combinatie van twee of meer inkomens uit arbeid, in 1% van de huishoudens hebben zelfs vier (volwassen) leden een eigen inkomen uit arbeid (zie tabel 4).

Tabel 4. Combinaties van inkomensbronnen van huishoudens met meer dan één inkomen, 1982

	Als percentage van alle meerverdieners	Als percentage van alle huishoudens		
Uitsluitend arbeidsinkomen	80,9	25,2		
waarvan 2 x arbeidsinkomen	69,5 11,9	21,7 3,5		
3, 4 x arbeidsinkomen				
Eén arbeidsinkomen, één uitkering	12,0	3,8		
waarvan arbeid en werkloosheidsuitkering	6,2 5,9	1,9 1,8		
arbeid en arbeidsongeschiktheidsuitkering				
Twee of meer arbeidsinkomen, één uitkering	3,7	1,2		
waarvan met een werkloosheidsuitkering	2,0 1,7	0,6 0,5		
met een arbeidsongeschiktheidsuitkering				
Twee of meer uitkeringen, één arbeidsinkomen	1,1	0,3		
Twee of drie uitkeringen	2,3	0,7		
uitsluitend ww-uitkeringen			0,8 0,6	0,3 0,7
uitsluitend wao-uitkeringen				
	100 (n = 4.940)	100 (n = 15.828)		

Bron: SCP.

In 12% van de huishoudens van meerverdieners komt de combinatie voor van een inkomen uit arbeid met een werkloosheids- of een arbeidsongeschiktheidsuitkering; twee of drie arbeidsinkomens naast één uitkering komt voor in bijna 4% van de huishoudens van meerverdieners. Gerekend over alle huishoudens komt die combinatie in iets meer dan 1% van alle huishoudens voor. De cumulatie van uitsluitend uitkeringen lijkt te verwaarlozen; het gaat om 2,3% van de meerverdieners.

De data van de omnibusenquête maken het ook mogelijk vast te stellen welke gezinsleden met hun persoonlijk inkomen bijdragen tot het huishoudinkomen. Doorgaans blijken dat het hoofd en diens partner te zijn; in iets meer dan 30% van de gevallen dragen zowel het hoofd van het huishouden én één of meer kinderen aan het huishoudinkomen bij (zie tabel 5). Bij ruim 6% verdient zowel het hoofd als de partner en één of meer kinderen een inkomen. Het gaat hier om iets minder dan 2% van alle huishoudens in Nederland.

Tabel 5. Combinaties van personen met een inkomen in huishoudens met twee of meer inkomens, in procenten, 1982

Hoofd en partner	62,8
Hoofd en partner en kind	6,3
Hoofd en kind(eren)	30,4
Overige combinaties (uitsluitend kinderen, partner en kind enz.)	0,5
	100 (n = 4.940)

Bron: SCP.

4) Zie Tweede-Kamerstuk 17 600, hfst. XI, nr. 46.

Het feit dat partners meer optreden als „tweede verdiener” dan oudere kinderen, is op zich niet zo verwonderlijk. De kans dat een hoofd van het huishouden een partner heeft (met een eigen inkomen) is nu eenmaal groter dan de kans dat hij of zij één of meer oudere, thuiswonende kinderen (met een eigen inkomen) heeft. In welke opzichten verschillen de huishoudens waar een partner een tweede inkomen binnenbrengt, van de huishoudens waar één of meer kinderen een eigen inkomen hebben, en in wat voor opzicht onderscheiden de meerverdieners zich van de éénverdieners? De gegevens in tabel 6 maken een aantal vergelijkingen mogelijk, namelijk:

- tussen éénverdieners en meerverdieners;
- tussen huishoudens waar partners voor een tweede inkomen zorgen en huishoudens waar kinderen dat doen;
- tussen meerverdieners en huishoudens die afhankelijk zijn van één of meer uitkeringen.

Tabel 6. Kenmerken van hoofden van huishoudens met één inkomen, met verschillende inkomens en huishoudens, die afhankelijk zijn van één of meer uitkeringen, in procenten, 1982

	Eénverdiener	Partner heeft inkomen	Kind met inkomen	Huishoudens met uitkering
Hoofd heeft werkkring	77,4	90,5	69,1	13,6
Hoofd heeft opleiding op hbo-niveau of hoger	19,4	25,0	6,3	7,7
Hoofd heeft opleiding op lbo-niveau of lager	46,9	37,5	68,7	66,8
Hoofd heeft hoog beroepsniveau	15,8	19,6	13,8	7,8
Hoofd heeft ongeschoold werk	13,0	9,9	18,1	13,0
Hoofd werkt als:				
— zelfstandige	10,5	11	18	7
— bij overheid	25	28	18	17
— in marktsector	65	59	64	76
Netto gezinsinkomen:				
— laag (\leq f 31.200 bruto)	36	14	34	66
— hoog (\geq f 58.200 bruto)	14	34	17	7
Leeftijd hoofd:				
— jonger dan 45 jaar	59,6	72,1	9,4	36,4
— 45 jaar of ouder	40,4	27,9	90,6	63,6
Gemiddeld aantal personen in het huishouden	3,11	3,04	4,25	2,76
	(n = 10.409)	(n = 3.435)	(n = 2.109)	(n = 3.048)

Bron: SCP.

Vergeleken met éénverdieners hebben huishoudens waar zowel het hoofd als partner een inkomen hebben, een iets hogere sociaal-economische status. Het hoofd van het huishouden heeft een wat hogere opleiding, zijn of haar beroepsniveau is iets hoger. Voorts is er een leeftijdsverschil: in huishoudens met „dubbele inkomens” is het hoofd doorgaans jonger dan in huishoudens van éénverdieners. Dit hangt uiteraard samen met het feit dat het vooral de jongere gehuwde vrouwen zijn die een betaalde werkkring hebben. Het verschil in leeftijd en opleidingsniveau verklaart mogelijk ook het feit dat bij de tweeverdieners 28% van de hoofden bij de overheid werkt. Het personeelsbestand van de overheid heeft in de afgelopen jaren nog een relatief sterke groei gekend. Het zijn daarbij vooral de jongeren, en daarmee ook de beter opgeleiden geweest, die de openstaande plaatsen bij de overheid ingenomen hebben 5).

Ook tussen huishoudens met twee werkende partners en huishoudens met één of meer werkende kinderen bestaat een aantal verschillen die er eveneens op neerkomen dat huishoudens met een verdienende partner een wat hogere sociaal-economische status hebben. Ook hier heeft het hoofd van het huishouden vaker een werkkring, een betere opleiding en een hoger-beroepsniveau.

Gezien deze gegevens is het de vraag of men huishoudens waar de partner een tweede inkomen binnenbrengt, tot een zelfde categorie mag rekenen als huishoudens waar één of meer kinderen het extra inkomen aanbrengen. Zij behoren tot verschillende maatschappelijke lagen op dit moment. Het mag worden verondersteld dat huishoudens met twee werkende partners en huishoudens waarin één of meer kinderen aan het huishoudinkomen

bijdragen, verschillen naar „levenstijdinkomen”. Bij de combinatie van „hoofd en partner” is er sprake van dubbele inkomens in de beginjaren van het samenlevingsverband. Het tweede inkomen van de partner — in de meeste gevallen nog steeds de vrouw — kan wegvallen of dalen (deeltijdwerk) wanneer er kinderen geboren worden. Bij de combinatie „hoofd en één of meer kinderen” lijkt het te gaan om een traditioneel „éénverdiener huishouden” waarbij de kinderen voor een betrekkelijk korte tijd aan het huishoudinkomen bijdragen. (Vrouwen zijn gemiddeld 23 jaar wanneer zij voor het eerst trouwen, mannen 25 jaar.) Na het vertrek van de kinderen wordt het hoofd weer alleenverdiener.

Die onderlinge verschillen tussen meerverdieners gelden op dit moment. Het is echter de vraag of het leeftijdsverschil, en daarmee een generatieverschil, hier doorkruisend werkt. Immers, de situatie van twee verdienende partners komt vooral voor bij jonge mensen, die gemiddeld beter opgeleid zijn. Met een toenemende arbeidsmarktparticipatie van gehuwde vrouwen en gezien het feit dat vrouwen waarschijnlijk minder geneigd zijn hun werkkring te verlaten of tijdelijk op te geven bij huwelijk of gezinsuitbreiding, is het denkbaar dat het beeld op den duur gaat veranderen 6).

De huishoudens die uitsluitend van één of meer uitkeringen afhankelijk zijn, hebben van de onderzochte typen huishoudens de laagste sociaal-economische status. Vooral het verschil in huishoudinkomen is opvallend. Van uitkeringen worden de huishoudens in het algemeen dus niet rijk. De cumulatie van uitkeringen heeft dit gevolg evenmin; het huishoudinkomen neemt daardoor wel toe, maar niet spectaculair (zie tabel 7).

Tabel 7. Huishoudens met één en met meer uitkeringen naar inkomen, in procenten, 1982

	\leq 31.000 per jaar	\geq 31.000 per jaar	
Eén uitkering	72	28	100 (789)
Twee of meer uitkeringen	60	40	100 (61)

Bron: SCP.

Het geheel overziend, komen de huishoudens met twee verdienende partners van de onderzochte groepen het vaakst in de hogere sociaal-economische strata voor. De verschillen met de grote groep eenverdieners zijn consistent, maar betrekkelijk klein. Tegenover deze groepen staan de huishoudens die uitsluitend van één of meer uitkeringen afhankelijk zijn. Hun status is aanzienlijk lager. Dat geldt ook voor de huishoudens waar de oudere kinderen een arbeidsinkomen of een uitkering hebben.

4. De personen

Het gegeven van twee of zelfs drie of vier inkomens per huishouden maakt dat er meer inkomensstrekkers zijn dan huishoudens. De 15.828 huishoudens uit het onderzoek tellen in totaal 33.203 volwassenen, waarvan 21.574 inkomensstrekkers; dat is een gemiddelde van 1,36 per huishouden.

In deze paragraaf staan de inkomensontvangers centraal. Volgens tabel 8 verwerven verreweg de meeste inkomensstrekkers zich nog steeds door arbeid een inkomen. De ongunstige positie van alleenstaanden en hoofden van eenoudergezinnen is opvallend. Slechts een kleine 60% heeft een inkomen uit arbeid, voor alle inkomensstrekkers ligt dat percentage boven de 80.

5) R. Goudriaan, *Overaanbod en vraag in de kwartaire sector*, SCP/CPB, Rijswijk 1982, blz. 18.

6) C. A. de Kam., E. K. Pommer en C. J. Wiebrens, *Dubbel en dwars; over dubbele inkomens in 1979*, ESB, 29 september 1982, blz. 1042.

Tabel 8. *Inkomenstrekkingen en hun bron van inkomens, in procenten, 1982*

	Alle inkomens-trekkingen	Alleenstaanden, éénoudergezinnen	Personen uit huishoudens van twee of meer volwassenen
Arbeidsinkomen	82,9	50,5	87,3
Werkloosheidsuitkering	5,0	5,3	5,6
- waarvan korter dan drie maanden	21	22	
- waarvan langer dan drie maanden	79	78	
Arbeidsongeschiktheidsuitkering	6,2	10,8	5
- waarvan 80-100% arbeidsongeschikt	93	93	
- waarvan ≤ 80% arbeidsongeschikt	7	7	
Overige uitkering	3,7	21,9	1,3
	100	100	100
	(n = 22.148)	(n = 2.234)	(n = 19.940)

Bron: SCP.

Naast de bron van inkomen is ook de positie binnen het huishouden van de inkomensontvangers bekend. Aan de hand van dit gegeven kan worden vastgesteld wie het inkomen binnenbrengt. Bij alleenstaanden en alleenstaande ouders ligt het antwoord voor de hand: doorgaans is de alleenstaande zelf de inkomensverdiener. Alleenstaanden en ook éénoudergezinnen zijn in enkele gevallen voor hun inkomen afhankelijk van een persoon buiten het huishouden, bij voorbeeld in die gevallen waar het inkomen bestaat uit overdrachten tussen personen (alimentaties, studietoelagen van ouders). Tabel 9 heeft betrekking op de inkomensstrekkingen die niet alleenstaand zijn.

Tabel 9. *Inkomenstrekkingen in huishoudens met twee of meer volwassen personen, naar positie in het huishouden, in procenten, 1982*

Aantal inkomens per huishouden	Positie in huishouden			
	1	2	3	4
Hoofd	94,4	48,8	32,4	23,4
Partner	2,6	35,5	11,4	21,0
Kind	2,8	14,4	53,8	49,2
Andere personen	0,3	1,2	6,2	6,7
	100	100	100	100
	(n = 8.156)	(n = 8.262)	(n = 2.232)	(n = 264)

Bron: SCP.

Tabel 9 geeft aanleiding tot de volgende opmerkingen. In huishoudens met een z.g. eenverdiener blijkt de kostwinner niet altijd het hoofd van het huishouden te zijn. In één op de twintig gevallen wordt het inkomen door een ander, meestal de partner of een thuiswonend kind, binnengebracht. De huishoudens van eenverdieners waar een kind als kostwinner optreedt, lijken zich te kenmerken door een betrekkelijk lage sociaal-economische status. Het hoofd van het huishouden is meestal gepensioneerd of is huisvrouw, zijn of haar opleidingsniveau is over het algemeen laag. Bij de huishoudens waar de partner als kostwinner optreedt, ligt het opleidingsniveau van het hoofd hoger. In die huishoudens hebben de kostwinners overwegend een inkomen uit arbeid, terwijl daar waar een kind als hoofdkostwinner optreedt, de werkloosheidsuitkeringen oververtegenwoordigd zijn.

In de laatste tabel van dit artikel is de inkomensbron gekoppeld aan de positie in het huishouden. Meer dan 75% van de hoofden van huishoudens heeft een inkomen uit arbeid, de rest ontvangt een uitkering of heeft in een incidenteel geval geen bron van inkomen.

Het merendeel van de partners heeft geen bron van inkomen, iets meer dan een kwart heeft een arbeidsinkomen en een gering percentage ontvangt een werkloosheids- of een arbeidsongeschiktheidsuitkering 7). Het geringe percentage werkloosheidsuitkeringen is te verklaren uit het feit dat gehuwde vrouwen na zes maanden werkloosheid alleen in uitzonderlijke omstandigheden recht op een WWV-uitkering hebben. Voor voormalige werknemers van de overheid met een wachtgelduitkering geldt overigens een andere regeling 8).

Tabel 10. *Inkomensbronnen van de leden van de huishoudens, in procenten, 1982*

	Hoofd	Partner	Kind	Andere personen	Totaal
Geen bron van inkomen	3,5	72,8	37,4	38,8	35,0
Arbeidsinkomen	76,4	25,3	55,2	50,0	53,6
Werkloosheidsuitkering	4,1	0,9	7,0	8,2	3,3
Arbeidsongeschiktheidsuitkering	7,6	0,8	0,6	2,8	4,0
Overige uitkering	8,6	-	-	-	4,0
	100	100	100	100	100
	(n = 15.721)	(n = 12.765)	(n = 4.376)	(n = 353)	(n = 33.203)

Bron: SCP.

Bij de groep „andere personen in het huishouden” gaat het om een tamelijk heterogene categorie. Het kan gaan om inwonende ouders, los-vasterelaties, inwonende broers of zussen enz. Deze groep is naar omvang te gering en naar samenstelling te verscheiden om, op basis van de hier besproken cijfers, conclusies te verbinden aan de inkomensbronnen van deze personen. De categorie is in zoverre interessant dat zij het beeld compleeteert van alle inkomens die in een huishouden kunnen binnenkomen.

Van meer belang lijken de inkomensbronnen van thuiswonende kinderen. Iets meer dan de helft van de thuiswonende kinderen — waarvan sommigen overigens al de middelbare leeftijd hebben bereikt — heeft een baan, de overigen hebben een uitkering, studeren of hebben geen duidelijk aanwijsbare bezigheid of bron van inkomsten. Behalve wel of geen inkomen verschillen de huishoudens met werkende en studerende thuiswonende kinderen in een aantal opzichten van elkaar, althans, de hoofden van huishoudens. De hoofden van huishoudens met studerende kinderen zijn relatief beter opgeleid dan de hoofden van huishoudens met verdienende kinderen. In die huishoudens is het hoofd vaker werkloos of arbeidsongeschikt. Als hij of zij werkt, doet hij vaker ongeschoold of laaggeschoold werk dan de vader van een studerend kind. Vaders van studerende kinderen zijn wat meer bij de overheid aan te treffen, terwijl ouders van werkende jongeren wat meer als zelfstandige of in het bedrijfsleven werkzaam zijn.

5. Slot

Tot de tweeverdieners of dubbelwinners worden doorgaans gerekend die huishoudens waar beide (volwassen) partners, gehuwd of ongehuwd samenwonend, een eigen inkomen hebben. Het is echter mogelijk dat er in huishoudens nog andere personen zijn die een inkomen binnenbrengen, Men denke hierbij aan thuiswonende verdiende kinderen, inwonende broers of zussen of inwonende ouders. Houdt men rekening met de inkomens van deze personen, dan is het in principe mogelijk dat er in een huishouden drie of vier, misschien wel vijf of zes inkomens binnenkomen.

In dit artikel wordt het begrip meerverdiener zo ruim mogelijk opgevat. Er is, wat betreft de onderzochte huishoudens, niet alleen gekeken naar het inkomen van het hoofd en zijn of haar partner, maar ook naar de inkomens van thuiswonende kinderen en andere, aan het huishouden deelnemende volwassenen (met een beperking tot vier). De combinaties van inkomens bij de meerverdieners zijn voornamelijk combinaties van inkomen uit

7) Het percentage partners met een eigen bron van inkomen wijkt hier enigszins af van dat vermeld in andere publikaties die op andere gegevensbronnen gebaseerd waren. Een afwijkende definitie kan hier tot een enigszins verschillende uitkomst hebben geleid.

8) Gehuwde vrouwen hebben doorgaans recht op een WWV-uitkering voor een periode van zes maanden; voor een WWV-uitkering komen zij niet in aanmerking, behalve als zij kostwinner zijn. Voor ontslagen ambtenaren geldt een wachtgeldregeling, waarbij de duur van de wachtgelduitkering afhankelijk is van leeftijd en aantal dienstjaren, er zijn geen kostwinnersbepalingen.

arbeid (ca. 81%). In ruim 16% van de huishoudens zijn er één of meer arbeidsinkomens en één of meer uitkeringen. In ca. 3,7% is het huishouden uitsluitend van één of meer uitkeringen afhankelijk.

Bij de meerverdieners gaat het in verreweg de meeste gevallen (63%) om huishoudens waar hoofd en partner een inkomen hebben. In 30% van de huishoudens van meerverdieners dragen zowel hoofd als een of meer kinderen aan het huishoudinkomen bij.

Binnen de categorie meerverdieners bestaan sociaal-economische verschillen. In huishoudens met een verdienende partner heeft het hoofd in het algemeen een betere opleiding, een hoger beroepsniveau en is hij of zij vrij jong. De andere meerverdieners hebben in het algemeen een wat minder gunstige maatschappelijke positie. Er zijn ook verschillen met z.g. eenverdieners hoewel die niet groot zijn. De maatschappelijke positie van huishoudens die uitsluitend van één of meer uitkeringen afhankelijk zijn, is aanzienlijk lager.

Bij de signalering van deze verschillen moet men wel bedenken dat het geschetste beeld een momentopname uit 1982 is. Het percentage buitenshuis werkende gehuwde vrouwen is geleidelijk aan toegenomen in de afgelopen jaren en het zijn daarbij vooral de jongere gezinnen waar het verschijnsel dubbele inkomens relatief snel toeneemt. In dat opzicht is het beeld aan verandering onderhevig. De snelle toename van het aantal uitkeringen, de verlaging van jeugdlonen en van de uitkeringen voor jon-

geren kunnen ook een wijziging van het beeld bewerkstelligen. De maatregelen ten aanzien van de inkomens van jongeren hebben hun consequenties voor de financiële zelfstandigheid van jongeren. In hoeverre zij hebben geleid tot verminderd zelfstandig wonen van jongeren is nog een open vraag.

Er zijn over de gesignaleerde verschillen nog twee opmerkingen te maken. Ten eerste laat het zich aanzien dat, hoewel de cijfers onvolledig zijn — gegevens over uitwonende kinderen zijn immers niet bekend —, het al dan niet studeren van kinderen (nog steeds) in belangrijke mate wordt bepaald door factoren als opleidings- en beroepsniveau van de ouders. Naar het zich laat aanzien, komen studerende kinderen meer voor in huishoudens die qua maatschappelijk „profiel” vergelijkbaar zijn met „dubbelwinners”, terwijl werkende c.q. uitkering ontvangende (thuiswonende) kinderen eerder „passen” in huishoudens van eenverdieners. Ten tweede gaat het huishouden pas wanneer de hoofdkostwinner de middelbare leeftijd bereikt de status van meerverdiener krijgen — door toetreden van de kinderen tot de arbeidsmarkt.

Wil het bovengeschetste beeld zich ingrijpend wijzigen, dan lijkt een eerste voorwaarde dat het opleidings- en arbeidsmarktpatroon van jongeren zich wijzigt. Bovendien zal de (blijvende) arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen zich dan niet moeten beperken tot enkele sociale strata.

J. W. Becker
C. J. Wiebrens

Appendix

Iedere week organiseert de NV v/h Nederlandse Stichting voor de Statistiek een z.g. Omnibusenquête. Per week worden zo'n 1.200 à 1.300 huishoudens geënquêteerd over allerlei onderwerpen, de vragen worden meestal gesteld aan de huisvrouw. Daarbij behoren ook vragen over de samenstelling van het huishouden.

In het kader van lopend onderzoek heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau gedurende vijftien weken in het eerste halfjaar van 1982 geparticipeerd in de omnibusenquête. Ten behoeve van dit onderzoek werden van de eerste vier personen van 18 jaar en ouder in het huishouden gegevens opgenomen omtrent bron van inkomen en positie in het huishouden. Dit gebeurde alleen in huishoudens met een hoofd in de leeftijdsklasse 18-64 jaar.

De bij elkaar gevoegde gegevens van vijftien, elkaar in de tijd opvolgende enquêtes, kunnen op zich weer als een nieuwe steekproef van huishoudens worden beschouwd. (In het z.g. Rooie-Haan-verkiezingsonderzoek wordt een zelfde strategie toegepast). Dit is dan een steekproef van een zodanig omvang dat ook gegevens over betrekkelijk kleine groepen voorhanden zijn.

In de onderstaande tabel zijn de percentages werkenden, werklozen en arbeidsongeschikten uit de omnibusenquêtes vergeleken met landelijke cijfers.

Tussen de landelijke populatie en de omnibuspopulatie zijn een aantal verschillen aan te wijzen. De landelijke cijfers zijn gebaseerd op de bevolking van 15-64 jaar, de omnibuscijfers op de bevolking van 18-64 jaar. De 16- en 17-jarigen, die een

	landelijk	omnibus
Werkenden	57	54
Werklozen	5,7	3,3
Arbeidsongeschikten	5,5	4,0

fors aandeel in de werkloosheid hebben, ontbreken hier dus. Eveneens ontbreken die personen van 18-64 jaar die in een huishouden met een hoofd ouder dan 64 jaar wonen. Een andere beperking is dat in de omnibusenquête alleen gevraagd is naar de werkzaamheden c.q. inkomensbronnen van de eerste vier personen van 18-64 jaar. Ondanks de beperkte vergelijkbaarheid kan men zich niet aan de indruk onttrekken dat met name de werklozen en arbeidsongeschikten in de omnibusenquêtes ondervertegenwoordigd zijn, hetgeen overigens normaal is bij enquêtes. Ook de werkende partners zijn waarschijnlijk met enkele procenten ondervertegenwoordigd.

Het gemiddeld aantal inkomensbronnen per huishouden volgens de gegevens van de omnibusenquêtes bedraagt 1,4. De meest recente CBS-publikatie over dit onderwerp, gebaseerd op gegevens van 1977, vermeldt een gemiddeld van 1,6 (zie *Sociale Maandstatistiek*, juli 1981). Behalve verschillen in populatie, doen zich hier wat betreft de vergelijking andere problemen voor, met name wat betreft de gehanteerde definities en de waarnemingsperiode. Het CBS heeft alle inkomens over een jaar bij elkaar gevoegd, dus bij voorbeeld ook die uit vakantiewerk, de omnibusenquêtes bieden een momentopname.